

Tomislav JOZIĆ

OKO HUMANAE VITAE – ČETRDESET GODINA

Sažetak

Pojavu enciklike Humanae vitae (HV) 1968. god. pratila su oprečna mišljenja i protivljenja oko etičkih stavova regulacije rađanja, ne samo među novinarima, nego i unutar teologa i crkvenih krugova. Negativne reakcije ovih posljednjih splasnule su o 40. godišnjici, ali neki novinari nisu odustali ni ovoga puta (npr. u Corriere della sera).

Sam sadržaj HV relativno je dugo pripreman (1963.-1968.), nije velikoga obima i nije okvalificiran kao nepogrješivo učenje, kako je rečeno već na proglašenju ovoga dokumenta. I pored toga dokument ima svoju doktrinalnu važnost i težinu, ali je još u toku njegova pripremanja došlo do neslaganja oko nekih teoloških pogleda u Komisiji od 75 članova. Takozvanoj “progresivnoj” struji Komisije pripadao je i Häring koji se za svoja stajališta pozivao na poznatoga umjerenog moralnog teologa A. Liguorija i osobito na pisane izjave o HV pojedinih biskupskih konferencija svijeta (npr. francusku, kanadsku i njemačku). Nakon što je 1975. god. Sveti Oficij (Zbor za nauk vjere s kard. Šeperom na čelu) pokrenuo proces o Häringovoj pravovjernosti i nakon višegodišnjih dopisivanja Häringa i Oficija, Ivan Pavao II. taj proces prekinuo je, a Häring i neovisno od toga dao nekoliko umirujućih izjava, te se polemika ove vrste oko HV stišala.

O svemu tome kao i o susretima održanima u povodu 40. godišnjice HV (Rim, Zadar) može se u ovom simboličnom prikazu naći poneka misao koju čitatelji možda nisu imali prilike ranije uočiti.

Uvod i povod

Prije četrdeset godina Pavao VI. 25. srpnja 1968. potpisao je encikliku *Humanae vitae* (HV) s temama o ispravnoj regulaciji poroda. Potreba za takvim dokumentom osjećala se i ranije u teologiji i pastoralnoj praksi, te je Ivan XXIII. na početku Drugoga vatikanskog sabora osnovao komisiju (nazvanu “pro studio”) koja se bavila ovim pitanjem. Komisija s većim brojem stručnjaka iz raznih područja, ne bez problema, uradila je svoj posao, ali je ipak Papa bio onaj koji je konačno svojim potpisom na dokument obznanio njegov sadržaj.

Ne samo tijekom izrade prijedloga teksta enciklike, nego još više po njezinom objavljivanju, nastala su brojna neslaganja i protivljenja oko sadržaja. Negativnih reakcija je bilo osobito među novinarima koji su poput osa opsjedali crkvene pragove u svezi s dokumentom, ali je nespornost i napetosti o ovim pitanjima bilo i u samim crkvenim krugovima, kako ćemo vidjeti kasnije. Enciklika je manje više sačuvala teologiju Pija XII., a odbacila novije prijedloge i teološka tumačenja kako su predlagali Jansens, van der Marck Reuss, Häring i mnogi drugi za vrijeme Sabora, među kojima i “većina” u papinskoj Komisiji “pro studio”, primjećuje John O’Riordan (prof. na rimskom Alfonsijanumu kao i Häring) u svojoj sjajnoj studiji o razvoju teologije braka.¹

Okolnosti nastanka enciklike

Da bismo nešto saznali o dubokim promjenama u svijetu i Crkvi sredinom 20. st. nije bio potreban Drugi vatikanski sabor. Te su se promjene događale i bez Sabora, pred otvorenim očima svijeta na koji su tako duboko utjecale i mijenjale način života da nekada nismo ni bili sasvim svjesni svih tih utjecaja. Međutim, Sabor je bio potreban zato što nam je posvijestio činjenicu da nove promjene djeluju i na samu kršćansku zajednicu stvarajući mentalitet koji “dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti” vjere, morala i ukupna života i ustrojstva Crkve.² Dugo se naime osjećala potreba ne samo za vrednovanjem novoga stanja crkvenog života, nego i za reformom struktura unutar crkvene zajednice. Valjalo je stoga posuvremeniti Crkvu (*aggiornamento*) i pokazati njezino novo lice, te ga učiniti prepoznatljivim i prihvatljivim u izmijenjenom svijetu.

Čovjek koji se odvažio na prvi i odlučujući korak u tom pravcu bio

¹ JOHN O’RIORDAN, *Evoluzione della teologia del matrimonio*, Cittadella Editrice, Assisi, 1974., str. 77.

² *Gaudium et Spes*, 7.

je papa Ivan XXIII. Ne samo da je mnoge iznenadio njegov izbor za papu, nego još više njegova prva najava (25. 1. 1959.) općega crkvenog sabora nakon gotovo stotinu godina i to sa strahom i trepetom (“*animo manaque trepidis*”). Tri godine kasnije, na Božić 1961., apostolskom konstitucijom *Humanae salutis*, najavljuje Drugi vatikanski sabor za 1962. god.³, a apostolskim pismom (*motu proprio*) *Consilium*, 2. 2. 1962., određuje njegov početak za 11. listopada 1962.⁴ U međuvremenu Sabor je od prve najave do otvaranja dugo i naporno pripreman. Samo otvaranje i prvu sjednicu vodio je Ivan XXIII., a daljnji rad odvijao se za pape Pavla VI., jer je njegov pret hodnik umro prije druge sjednice započete 29. 9. 1963.

Među temama koje je na Saboru valjalo razraditi bila je i ona o braku, obitelji kao i o odgovornosti regulacije rađanja. Ivan XXIII. uočava važnost ovih pitanja, te u ožujku 1963. ustanovljuje komisiju (“*pro studio*”) od osam stručnjaka za pitanja kontrole rađanja i napućenosti u svijetu. Pavao VI. komisiju je proširio najprije na 61, a potom na 75 članova s više od dvadeset teologa među kojima je bio i B. Häring koji je inače radio na poboljšanju saborskih dokumenata.⁵ Važno je napomenuti da su u radu komisije nastale dvije struje: stroža koja nije bila za ukidanje nego za ublažavanje normi iz enciklike *Casti connubii* (1930.), te tzv. progresivnija struja kojoj je pripadao i Häring. O njemu i protiv njega ponekad je neobjektivno pisano i za vrijeme Sabora i poslije njegova završetka, te osobito oko procesa koji je protiv njega bio pokrenut.

Papinska komisija “*pro studio*” nije htjela Papi davati nikakve preporuke ni konkretne metode u planiranju rađanja. Komisija je željela da Papino stajalište u budućem dokumentu ostane na načelnoj razini; da se sud o planiranju prepusti bračnim drugovima do kojeg će doći kroza savjesno proučavanje objektivnih normi morala koje predlaže crkveno učiteljstvo, a to su ujedno bile preporuke njemačkoga episkopata sa sinode u Würzburgu. Kada je komisija obavila svoj dio posla, Pavao VI. ustanovio je neku vrstu kontrolne komisije od kardinala i biskupa među kojima su bili kard. Döpfner, Heenan, biskup Wojtyła i drugi. Heenan je na saborskom zasjedanju protiv Häringa najprije zauzeo tvrdo stajalište stroge linije, a kasnije gotovo u potpunosti prihvatio njegovo mišljenje. A Häringovo osnovno i načelno stajalište u pitanjima braka bilo je sukladno shvaćanju velikoga moralnog teologa i biskupa Alfonsa Liguorija (1696.-1787.), osnivača redemptorista kojima je pripadao i Häring kao profesor

³ Usp. *Enchiridion Vaticanum* 1 (12. izd.), EDB, Bologna, 1981., br. 13, 18.

⁴ Isto, br. 24.

⁵ *Oko Humanae vitae*, Häring bez uvijanja govori u knjizi *Moje iskustvo s Crkvom*, UPT, Đakovo, 2002. (izvornik *Meine Erfahrung mit der Kirche*, Herder, Freiburg/Br., 1989.), str. 62-77, ali i druge stranice.

na rimskom institutu Accademia Alfonsiana. To se stajalište može svesti na praktično-pastoralno alfonsijansko opredjeljenje: bračni život mora biti izraz bračne ljubavi i vjernosti, ali ne mora u svakom pojedinom slučaju biti usmjeren na rađanje. Što se tiče Wojtyle kao člana komisije, Häring tvrdi da on nikada nije mijenjao mišljenje koje je inače iznio u knjizi o braku i odgovornosti objavljenoj neposredno prije samog Sabora.⁶

Pape prolaze, a kurija ostaje...

Okolnosti u kojima se odvijao rad na pripremanju *Humanae vitae* nisu nimalo za podcjenjivanje. "Pape prolaze, a kurija ostaje" riječi su koje na specifičan način ilustriraju te okolnosti. Ove su riječi ustvari iskonstruirane iz jednoga Häringova intervjua koji je dao novinama *Corriere della sera*, a koje uopće nije izrekao u ovakvoj formi.⁷ To je bio povod Svetom Oficiju (Kongregacija za nauk vjere) za pokretanje procesa o Häringovoj pravovjernosti oko moralnoga relativizma, pa se fraza iz gornjega naslova može uzeti kao simboličan odnos prema njemu i za pitanja oko *Humanae vitae* u komisiji koja je pripremala encikliku. Iz okolnosti i pojedinih spisa i izjava stječe se dojam da ovaj proces nije bio sasvim jasno vođen, te ga je kasnije prekinuo sam Ivan Pavao II.

Radi boljega razumijevanja događanja oko Häringa, vezanim ne samo uz *HV*, treba reći da on u svojim moralnim stavovima ne polazi od zakona i legalizma otuđenoga od života, već uvažava povijesni razvoj čovjeka u svjetlu povijesti spasenja i humanih znanosti (povijesnost). Njegovu poziciju o tome potvrđuju osobito autori spisa *In libertatem vocati estis*, izdanoga u povodu 65 godina Häringova života (Rim, 1977). Što se tiče Häringove pravovjernosti naučavanja, on je izjavio da će "uvijek nastojati Crkvu, Božji narod i njihovo učiteljstvo poštovati u apsolutnoj iskrenosti". Za nj nema nikakve dvojbe oko uvažavanja dogmi i "nepogrješivog" naučavanja, ali kad je u pitanju učenje koje podliježe reformama, tu se ne može tražiti čin vjere ili apsolutna suglasnost.⁸

Häringova uloga u radu Drugoga vatikanskog sabora ne može se mimoići. Međutim, ono što ga je zbunjivalo i žalostilo u njegovu radu bilo je ozračje u nekim vatikanskim krugovima, napose u Kongregaciji za nauk vjere, ozračje koje je dijelom utjecalo i na postupke protiv njega. Häring sam ilustrira ponešto od takva ozračja i nekim primjerima.

⁶ Usp. isto, str. 64, 65, 68.

⁷ Usp. *Moje iskustvo s Crkvom*, str. 8, 10. Intervju u navedenim novinama je bio početkom "svete godine" 1975.

⁸ Usp. isto, str. 7, 32, 124.

U tom pogledu je tipična izjava koju je pred Häringom i G. Licherijem dao konzervativni kardinal Siri po završetku Sabora: “Sto godina neće biti dovoljno za ispravljanje svih pogrešaka i zabluda pape Ivana XXIII., pape Pavla VI. i samog koncila.”⁹ Siri je čak saborski pojam kolegijalnosti nazvao besmislicom. Nakon smrti pape Ivana Pavla I., Siri je bio kandidat za papu većine kurijalnih kardinala. Međutim, Gianni Licheri i Angelo Cicinetti su za novine *Gazetta del Popolo* predali najvažnije rečenice iz razgovora sa Sirijem. Na posebnom izdanju tih novina radilo se cijelu noć i ujutro prije samog početka konklava, svi su kardinali dobili novine. Tako je propala Sirijeva kandidatura za izbor, a omogućena omiljenom kardinalu Wojtyli s kojim je Häring inače sa zadovoljstvom radio u koncilskim raspravama i pripremanju dokumenata.

Još zanimljiviji primjer ozračja oko *Humanae vitae* odnosi se na tekst ove enciklike koji su Häringu predali dvojica novinara iz listova *Time* i *Life* i to pet dana prije objavljivanja enciklike. Tražili su od njega da napiše svoje stajalište o enciklici, a ono bi bilo objavljeno u tim listovima istoga dana kad i sama enciklika. Na Häringovo čuđenje i pitanje o tome kako su uopće mogli doći do još neobjavljenoga teksta enciklike, novinari su odgovorili kako je to riješeno s jednim vatikanskim monsinjorom za “nekoliko tisuća dolara.”¹⁰ Ipak, za odnos prema Häringu više je karakterističan slučaj dopisa Kongregacije za nauk vjere od 11. 11. 1976. U njemu se izražava žaljenje što je profesor dao intervju o pitanju kontracepcije pornografskom časopisu *Neue illustrierte Revue* (objavljeno 21. 6. 1976.); ujedno mu je javljeno da je zatraženo od uprave redemptorista: “da Vas dovede u red naspram veće razboritosti.” Häring je najprije odgovorio da nikada nije dao intervju spomenutom časopisu. Kad je potom Kongregacija primila objašnjenje i od samoga izdavača *Neue illustrierte* koji je to isto potvrdio, iz Kongregacije je Häringu stigla samo zahvala za tu informaciju. Njegov komentar je bio: “Nešto više se od Vatikana zaista ne može očekivati. Formalna isprika nema u kurijalnoj tradiciji nigdje mjesta, ona izostaje i kod tako uljudnog čovjeka kakav je bio kardinal Šeper.”¹¹ Häring će je dnom drugom zgodom reći kako “mlinovi Rima melju polako”.¹²

⁹ Isto, str. 5.

¹⁰ Isto, str. 69-70, 107.

¹¹ Isto, str.119. O Šeperu i jedno osobno iskustvo. Prof. Häring je sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća u svojim predavanjima na Alfonsianumu znao vrlo diskretno i obazrivo aludirati na nesporazume s Kongregacijom koja je u to vrijeme vodila proces protiv njega. U jednoj pauzi obazrivo sam mu napomenuo nešto o svom sunarodnjaku Šeperu, a on se samo nasmiješio. Kardinalu Šeperu potom sam za nekoga njegova boravka u Sv. Jeronimu spomenuo Häringa, a on se toliko naljutio da se više nisam usudio ništa priupitati.

¹² *Moje iskustvo s Crkvom...*, str. 120.

Izazovi oko sadržaja *Humanae vitae*

Rijetko je koji crkveni dokument kao ovaj izazvao toliko reakcija i “bučnih glasova javnog mnijenja i tiska”, kako se izrazio sam Pavao VI. komentirajući svoju encikliku.¹³ On sam u svom komentaru o *HV* (bilj. 13) prihvaća personalističko poimanje o bračnoj zajednici, koje je naglasio i Sabor; daje prioritet ljubavi i uvažava subjektivno vrednovanje braka, ali traži i odgovornost samih bračnih drugova u uvažavanju moralnih normi. Iako enciklika u br. 28 zahtijeva “odanu, unutarnju i vanjsku poslušnost crkvenom Učiteljstvu” u tumačenju nauka o braku, ipak treba jasno reći da je pri njezinom predstavljanju na tiskovnoj konferenciji (Lambruschini) izričito rečeno da Papa na ovaj dokument ne gleda kao na nepogrešivo učenje.¹⁴

U prvoj polovici 1964. Pavao VI. je od Häringa zatražio da mu izloži neka stručna mišljenja o braku među kojima je i mišljenje A. Liguorija. Ono je bilo protivno Augustinovu (354.-430.) pesimizmu o seksualnosti, jer je na primjer Augustin, dok još nije raskinuo s maniheizmom, pisao o “velikoj radosti” kad bi bilo moguće nesporno razmnožavanje.¹⁵ Kako se enciklika *Casti connubii* (1930.) oslanjala na augustinovski rigorizam kao moralnu normu, a i dio komisije “pro studio” bio na tom rigorističkom pravcu, očito je da je Papa želio biti šire informiran o bračnom nauku.

Ovdje valja napomenuti da teologija nije uvijek u prošlosti raspravljala o samom rađanju, njegovu značenju ili odgovornosti, nego o rađanju kao prirodnoj posljedici braka u osiguranju obiteljskoga kontinuiteta. To je bilo sukladno tradicionalnom društvenom shvaćanju. U novije vrijeme će Pio XII. značajno potaknuti promjenu teologije braka s naglaskom da prenošenje života nadvisuje samu biološku plodnost, te da je rađanje pitanje odluke supružnika.¹⁶ Tek će Sabor u *Gaudium et spes*, br. 50, a potom i Pavao VI. u br. 10 *Humanae vitae* izložiti pitanje odgovornoga rađanja. Odatle se može zaključiti da bitno shvaćanje identiteta braka trajno ostaje, ali je razvoj teološkoga poimanja o tome različit u raznim vremenima. U tom smislu brak o kakvom govori enciklika *Arcanum* Leona XIII. (1880.) ili *Casti connubii* Pija XI. (1930.) uopće nema isto značenje kao u interpretaciji Sabora u *Gaudium et spes* (br. 50) i u *Humanae vitae* (br. 10).¹⁷

¹³ *Humanae vitae*, KS, Dokumenti 18, Zagreb, 1968., str. 30 (naslov "Papa komentira sebe").

¹⁴ *Moje iskustvo s Crkvom...*, str. 69. I drugi podaci oko *HV* ovdje su korišteni iz navedene knjige *Moje iskustvo s Crkvom* na str. 62-77.

¹⁵ A. AUGUSTINUS, *Sermo*, 51, c.15, u: PL, 38, 347: "...magnum illis esset gaudium, si praeter opus illud carnale possent habere filios..."

¹⁶ PIO XII., *Govor primaljama*, 29.11.1951.: AAS, 43 (1951) 835-854.

Usp. J. O'RIORDAN, *Evoluzione della teologia del matrimonio*, Cittaella Ed.,

¹⁷ Assisi, 1974., str. 6.

No, prije pregleda tumačenja odgovornoga roditeljstva, vratimo se nakratko komisiji “pro studio” koja u tom pogledu nije bila jedinstvena. Temeljni problem s kojim se komisija morala susresti bilo je pitanje metoda regulacije rađanja. Manjinski takozvani “konzervativni” dio komisije u dokumentu *Status quaestionis* (isusovci J. Ford, M. Zalba, S. De Lestapis, te redemptorist J. Visser) kontracepciju su smatrali glavnom temom rasprava i tražili odgovor na pitanje je li ona uvijek teško moralno zlo; odbijali su svaki pokušaj promjene teologije Pija XII. u pogledu kontracepcije. S druge strane, većina u komisiji (A. Auer, R. Sigmond, P. Ancaux, B. Häring i dr.) u svom spisu *Documentum syntheticum* izjašnjavala se za promjenu “tradicionalnoga” teološkog poimanja kontracepcije. Pozivali su se na načelo povijesnosti moralne teologije, pri čemu je Häring svoju poziciju temeljio i na mišljenju velikoga moralista A. Liguorija, kako je već spomenuto.

Prijedlozi ove “liberalne” većine poticali su doduše razvoj teologije o braku razrješujući neke ranije nesporazume, ali je time došlo i do jasnoga raskida između staroga i novoga poimanja. O’Riordan dapače misli da u liberalnim prijedlozima ima malo prave teologije, ali dodaje: još manje u onim tradicionalnim. On čak navodi pravoslavnoga teologa A. Schmemanna koji kritizira ovakvu metodologiju rasprava o braku. Schmemann naime tvrdi da su katolici u ovoj materiji odveć zaokupljeni kazuističkim i kanonskim problemima, a zanemarili božansku, kristološku sakramentalnu dimenziju samoga braka, što bi trebalo biti odlučujuće u svakoj teološkoj refleksiji o bračnom *misteriju*.

Na koncu svih ovih sporenja koja su ovdje simbolično naznačena, te nakon duljega vremenskog odstojanja, Pavao VI. sve rasprave zaključuje enciklikom *Humanae vitae*. Dokument je kratak, sa svega 31 brojem. Sama unutarnja struktura klasično je tradicionalna: prvi dio uvodi u sadržaj (br. 1-6), drugi donosi doktrinalne teme (7-18) i treći je pastoralnoga usmjerenja (19-31), te sve završava Papinim komentarom. Najvažniji je drugi dio u kojem Pavao VI. kao doktrinalno polazište uzima pojmove bračne ljubavi i odgovornoga roditeljstva. On ne polazi od tradicionalnoga shvaćanja “svrha” braka, makar bi mu to veoma olakšalo odbaciti “novu” teologiju o dopuštenom korištenju umjetnih sredstava regulacije rađanja u određenim slučajevima. Tako enciklika nadilazi kolebanje izraženo u *Gaudium et spes* o konkretnoj naravi samoga braka, tj. kolebanje između pojma braka kao zajednice ljubavi i pojma kao ustanove označene svrhom rađanja.¹⁸

¹⁸ Usp. isto, str. 66, 67, 69, 71, 72.

Odgovornost roditelja i izjave biskupskih konferencija

Tekst enciklike koji se odnosi na *odgovorno roditeljstvo* nalazi se u njezinom broju 10. Tu su navedena tri područja iz ljudskoga života, u što se uokviruje odgovornost. Radi se *najprije* o poznavanju i poštivanju bioloških zakona i procesa u ljudskom organizmu. *Drugo* što nadopunjuje odgovorno rađanje jesu urođeni nagoni i osjećaji nad kojima razum mora imati kontrolu, te kao *treće* pitanje, odgovornost se ostvaruje kroz razborito i velikodušno prihvaćanje rađanja ili privremeno odustajanje zbog ozbiljnih razloga uz uvažavanje moralnoga zakona. Iz ovoga se daje zaključiti da odluka o rađanju pripada bračnim drugovima; da se, sukladno odgovornosti, težište njihovih postupaka nalazi u ispravno formiranoj savjesti; te napokon, da svoje vrijednosne sudove u ovako važnom području ne stvaraju samovoljno.

Kao nadopunu i pomoć metodi “odgovornoga” ili “prirodnoga” planiranja obitelji, enciklika donosi u broju 16. U pitanju su prirodni procesi i biološke mijene koje su “imanentne moćima rađanja”. To konkretno znači da se roditelji mogu služiti tim biološkim promjenama kada za to postoje opravdani razlozi. Enciklika navodi tri skupine ili stanja takvih razloga: neka tjelesna stanja bračnih drugova, njihova duševna stanja, te određene vanjske okolnosti. Dok takve prilike traju, roditelji mogu koristiti prirodne biološke mijene, a da time ne nastupaju protivno moralnom poretku. Dakako ovo je samo temeljni okvir regulacije rađanja, dok bi sve druge pojedinosti oko nedopuštene umjetne kontrole (br. 14) i ostalih dijelova enciklike, a osobito oko širih teoloških razlaganja, zahtijevalo ozbiljniju studiju i vrijeme.

Medutim, upravo oko konkretne primjene načela odgovornoga rađanja nastale su reakcije i izjave pojedinih biskupskih konferencija svijeta na koje se Häring priziva. U pitanju su: talijanska, belgijska, kanadska, njemačka i francuska biskupska konferencija. U čemu su njihovi bitni stavovi?

Upotreba metoda regulacije rađanja, koje enciklika zabranjuje, ima sasvim drugu težinu kad je u pitanju egoizam i hedonizam, tj. kada ne postoji razlog za odgodu rađanja, od složenoga i teškoga slučaja u kojem treba pomiriti afektivnu ljubav, jedinstvo i sklad u braku s trenutnim odgađanjem rađanja korištenjem regulacije. To su dva sasvim različita pristupa u kojima se i moralnost različito vrednuje. Prema mišljenju talijanskoga i drugih episkopata ne čine krivo čestiti roditelji koji iskreno traže primjerenije rješenje i ne nalazeći ga u uzdržljivosti koje enciklika preporuča, u savjesti ne čine težak moralni prekršaj u primjeni metode regulacije. Onaj tko nastoji pomiriti različite vrijednosti i obveze na najbolji mogući način, smatra Häring, taj očito ne griješi. Treba s ozbiljnošću poštivati savjest onih kršćana koji su iskreno uvjereni da ne mogu u svim pojedinostima prihvatiti uputu učiteljstva koja ne sačinjava dio depozita vjere. To je na

određeni način "ignorantia invincibilis", jer se radi o složenosti pitanja i o iskrenom traženju rješenja. U prilog ovakvom mišljenju jest i stav njemačkih biskupa u br. 16 njihove izjave od 30. kolovoza 1968.: stoga će dušobrižnici u svojoj službi, a osobito u podjeljivanju sakramenata, znati uvažavati svjesnu i odgovornu odluku savjesti svojih vjernika.¹⁹

O enciklici su se izjasnili i hrvatski biskupi u dva navrata (ondašnja Biskupska konferencija Jugoslavije /BKJ/): najprije kratkim pismom 11. listopada 1968., a potom i *Uputom* od 18. veljače 1970. U njoj se u 40 točaka uglavnom razrađuje sadržaj enciklike, što se može sažeti u jednoj rečenici prema kojoj "naši biskupi podržavaju nauku Papine enciklike u cijelosti i bez kolebanja".²⁰

O ovoj temi može se navesti i pisanje dr. Č. Čekade, doduše više iz zanimljivosti nego zbog važnosti. On se javio u dva članka u *Vjesniku đakovačke biskupije* (VĐB) 1968. i 1969. god.²¹ Ne ulazeći u teološku problematiku i kao da je jedva dočekaao priliku, Čekada oštro polemizira s "liberalnim" teolozima koje, u jednom kasnijem osvrtu, naziva "legija sotine".²² Uglavnom se okomio na protagoniste "nove" teologije, osobito na Häringa, nečuvenom tvrdnjom da oni svoje znanje iz teologije imaju iz novina, radija i televizije. Međutim, upravo je njegov članak iz 1969. god. o enciklici nastao iz triju američkih novina koje čak sam navodi.

Ne treba napokon zaboraviti još jednu činjenicu vezanu uz encikliku i reakcije na nju. Enciklika je objavljena u najosjetljivijem trenutku zapadnoga svijeta, kada su već započeli društveni nemiri poznati kao "šezdesetosma". Te 1968. god. mladi "otkrivaju slobodu" i javno demonstriraju. Bio je to vjetar u jedra i napadi na Crkvu koja enciklikom sputava hedonizam i slobodnu ljubav. Intervenira i sam Pavao VI. na općoj audijenciji 31. 7. 1968., samo nekoliko dana nakon potpisivanja *Humanae vitae*. On potiče bračne parove na odgovornost protiv samoljublja, na otvorenost životu kao Božjem daru, te traži da obitelj svojim duhovnim i moralnim stavovima svjedoči u društvu o ovim pitanjima "skrajnje delikatnog i teškog vida ljudske egzistencije".²³

¹⁹ K. RAHNER - B. HÄRING, *Riflessioni sull'enciclica "Humanae vitae"*, Paoline, Roma, 41970., str. 63-67, 67, 118.; usp. AA.VV., *Il matrimonio dopo l'Humanae vitae*, Ed. Dehoniane, Bologna, 1969., str. 53-80.

²⁰ BKJ (Biskupska konferencija Jugoslavije), *Uputa naših biskupa o enciklici Pape Pavla VI. Humanae vitae*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1970., Uvodna riječ, br. 2.

²¹ Č. ČEKADA, *Još jedan papinski "Non possumus." Uz papinu Encikliku "Humanae vitae"*, u: VĐB (Vjesnik đakovačke biskupije), 9 (1968) 161-163; *Sloboda savjesti. Zloporabe i falsifikati. Još jedan prilog enciklici "Humanae vitae"*, u: VĐB, 5 (1969) 93-98.

²² VĐB, 9 (1971) 164.

²³ Dodatak na kraju *Humanae vitae* s naslovom "Papa komentira sebe".

Häringovo stajalište

O Häringovim pogledima na pripravu i ozračje oko nastanka *Humanae vitae* već je nešto rečeno, iako simbolično. Njegovo mišljenje i reakcije nakon objave enciklike najbolje se uočavaju iz nekih njegovih izjava i tekstova. Budući da su ova pitanja tretirana na Saboru i oko *Gaudium et spes* i u komisiji “pro studio”, pri čemu nije beznačajan Häringov doprinos, bit će korisno uočiti njegovo mišljenje u svezi s time. On smatra da saborski nauk o odgovornom rađanju (*GS*, 50) nisu svi dobro shvatili, među njima i neki biskupi koji su “cijelom problemu pristupili sa stajališta metoda” o kojima ovaj dokument uopće i ne govori.²⁴

Nadalje, prisjećajući se procesa Svetoga Oficija, kasnijeg Zbora za nauk vjere, koji je protiv njega vođen od 1975. do 1979. god., Häring u svojim izjavama proces povezuje i sa sadržajem oko *Humanae vitae*. On tvrdi da još tijekom rada koncilskih komisija “Sveti Oficij nikada nije prestao sumnjati” ni u najutjecajnije teologe. Kao primjer za to navodi slučaj Karla Rahnera od kojega je zahtijevano da ubuduće ne smije ništa objavljivati bez dopuštenja te ustanove. Tek zahvaljujući brojnim kardinalima kao i Ivanu XXIII., zabrana je spriječena. Sama kasnija optužba protiv Häringa, uglavnom zbog knjige *Etica medica*, išla je u pravcu da on “u biti želi pokopati učiteljstvo Pape”, te da “poriče nadležnost učiteljske službe kao takve u pitanjima morala”, kako Häring odgovara kardinalu Šeperu u opširnom pismu 5. veljače 1976.²⁵

Stvari su se usložnjavale. Za vrijeme jednoga od brojnih Häringovih boravaka u SAD-u, *L'Osservatore Romano* objavio je zahtjev kardinala Feliccia “da bi oni koji ne prihvaćaju encikliku s poslušom i vjerom trebali napustiti Crkvu”. Brojni teolozi s jednoga skupa u Washingtonu zatražili su od Häringa mišljanje o tom problemu, te je on nakon dugoga promišljanja i molitve dao slijedeći odgovor: “Svaki kršćanin koji je čvrsto uvjeren da je u enciklici ‘*Humanae vitae*’ apsolutno izgovorena zabrana umjetnih sredstava za sprječavanje začeca ujedno i najtočnije izlaganje božanskog zakona mora se najozbiljnije potruditi da živi sukladno svom čvrstom uvjerenju. Svaki pak kršćanin koji je nakon pomnog promišljanja i molitve došao do čvrstog uvjerenja da u njegovu slučaju takva zabrana ne može biti po volji Božjoj treba s unutarnjom smirenošću slijediti svoju savjest, a da se pritom ne osjeća katolikom drugog reda.” Nakon što je ova izjava objavljena i svijetom proširena, Häringu je pristizalo stotine priznanja od katolika da su jedino na temelju takva tumačenja odustali od napu-

²⁴ B. HÄRING, *Slobodni u Kristu* (kao 3. svezak *Kristova zakona*), KS, Zagreb, 1986., str. 45-46.

²⁵ B. HÄRING, *Moje iskustvo s Crkvom*, str. 85, 98, 103.

štanja Crkve, nasuprot Feliccijevu zahtjevu.

Raspravljajući o teološkom aspektu kontracepcije, osim na mišljenje A. Liguorija, Häring se oslanjao i na stajališta pojedinih biskupskih konferencija, koja su iznesena oko *HV*. Tako, u odgovoru kard. Šeperu 14. rujna 1976., navodeći jedan konfliktan slučaj, piše: “Ja ne kažem da je kontracepcija dobro po sebi, ja samo tvrdim da u slučaju meni podnietog konflikta bračni parovi mogu prema svojoj dobroj savjesti postupati bez krivnje.” Odmah iza ove formulacije citirao je tumačenje francuskih biskupa: “Kontracepcija ne može nikad biti dobra. Ona je uvijek nered, ali taj nered nije uvijek grijeh.” U spomenutom odgovoru Häring je iza navedenih riječi postavio i pitanje Šeperu: radi li se o odbacivanju mišljenja svih francuskih biskupa ili o ocrnjivanju samo jednog teologa?

Analizirajući sadržaj *HV*, Häring ovaj dokument promatra u još jednom svjetlu, onom alfonzijanskoga pogleda o primjeni *epikije* kao dijela moralnoga zakona, ali i kroz veliku tradiciju pravoslavnih crkava u pitanju *oikonomije*. Pored toga, on je došao do uvjerenja “da je enciklika prihvaćena samo zahvaljujući tumačenjima velikih biskupskih konferencija”, a ne borbom protiv njih. U tom pogledu još jedna njegova izjava pojašnjava takvo opredjeljenje. Naime, nadbiskup Clarizio iz Ottawe je jednom zgo-dom upitao Häringa u ime kardinala Cicognania, može li se napokon pozitivno izjasniti o enciklici nakon svih tumačenja biskupskih konferencija. Odgovorio je “da encikliku, kako je pastoralno protumačena od strane najvećih biskupskih konferencija, smatram posve prihvatljivom i znatno bolje sagledavam u njoj pozitivne vrijednosti”, dodavši da je “Vatikan time bio posve zadovoljan”.²⁶

Već iz navedenih Häringovih izjava, a sličnih je bilo još, očito je da on nije poricao “nadležnost učiteljske službe” niti je želio “pokopati učiteljstvo Pape” kako je rečeno (bilj. 25). On je tražio, kao i mnogi drugi, teološko i pastoralno razrješenje ovoga pitanja, tim više što ono u *HV* nije izrečeno “*ex cathedra*”, nego od autentičnoga, ali ne nepogrešivoga učiteljstva.

Četrdeset godina poslije...

Reakcije na sadržaj *Humanae vitae* nisu nastale samo neposredno po objavljivanju ovoga dokumenta, nego i kasnije, kao što su medijski protesti i o četrdesetoj obljetnici enciklike. Najažurniji je, izgleda, bio talijanski dnevnik *Corriere della sera*. Na sam dan četrdesete obljetnice potpisivanja enciklike, *Corriere* objavljuje 25. srpnja 2008. “Otvoreno pismo Papi” s potpisom udruge “Katolici za slobodan izbor”. To su ustvari “ka-

²⁶ Isto (za gornji tekst i navode), str. 70, 75, 117.

tolici” okupljeni iz nekoliko nacionalnih ogranaka iz pojedinih skupina i poznati su po oporbenim pogledima suprotnim crkvenom učiteljstvu. U pismu napadaju i encikliku i Papu, a Crkvu optužuju ni manje ni više za širenje side. Tu se uopće ne raspravlja o teološkim ili moralnim pitanjima enciklike, nego potpisnici spas svijeta vide jedino u kontracepciji. Komentirajući pismo, ravnatelj Radio Vatikana Federico Lombardi, izjavljuje da je to plaćena propaganda i “valja se pitati tko ju je platio i zašto”.²⁷

Rimsko Lateransko sveučilište s početka svibnja 2008. priredilo je poseban skup o 40. obljetnici enciklike. Benedikt XVI. sudionike toga skupa primio je u audijenciju 10. svibnja. Tom je prilikom primijetio da je enciklika ostavila duboki trag u ljudskim savjestima, ali je ubrzo postala i “znak protivljenja” za one koji ne štite pojam ljubavi i dostojanstva ljudske osobe. Kulturi kojoj je važnije posjedovanje od postojanja prijeti gubitak vrijednosti, dostojanstva, odgovornosti i slobode. Sloboda se mora slagati s istinom (o čovjeku), a odgovornost sa snagom odanosti i uza žrtvu. To su razlozi zbog kojih nikakva tehnika ne može zamijeniti bračnu ljubav kao znak veće stvarnosti. Papa je na kaju osobito istakao nadu da će mladi kroz odgoj shvatiti pravi smisao pojma ljubavi, te da se neće dati obmanuti prolaznim porukama protiv istine i odgovornosti od društva koje se lažno poziva na načela slobode i demokracije.²⁸

Osim na Lateranu, u Rimu je 3. i 4. listopada 2008. održan još jedan skup u ovoj obljetnici na temu “Humanae Vitae: aktualnost i proroštvo enciklike”. U radu ovoga međunarodnog susreta sudjelovali su i hrvatski predstavnici, među kojima su bili i liječnici: dr. Petar Krešimir Hodžić (voditelj ureda HBK za obitelj) i dr. Daniela de Micheli-Vitturi (Hrvatsko katoličko liječničko društvo).²⁹

Treba napokon reći da je o 40. obljetnici enciklike i u Zadru održan međunarodni kongres od 28. do 30. listopada 2008. s temom “Humanae vitae za sva vremena: ljudska spolnost življena u velikodušnosti i razboritosti”.³⁰ Na susretu je održano deset predavanja i nekoliko tzv. radionica i prezentacija s posebnim temama pred više od dvjesto sudionika iz Hrvatske, BiH, Italije i Slovenije (teolozi, zdravstveni i pastoralni djelatnici, vjeroučitelji i mladi). Glavni cilj kongresa jest sustavno promicanje prirodnoga planiranja obitelji kao opredjeljenja za život nasuprot neautentičnoj tehnološkoj vladavini nad tijelom i sve snažnijoj kulturi smrti kao i utje-

²⁷ Prema www.ktabkbih.net, 27. 7. 2008.

²⁸ Usp. www.ktabkbih.net, 26. 7. 2008.

²⁹ Usp. isto, 06. 10. 2008.

³⁰ Organizatori skupa bili su: Ured HBK za obitelj, Zadarska nadbiskupija, Hrvatsko katoličko liječničko društvo i Hrvatsko katoličko društvo medicinskih sestara i tehničara, usp. *Glas Koncila*, 46 (2008) 29 i 49 (2008) 14; *Katolički tjednik*, 49 (2008) 8-9.

caju farmaceutske industrije.

Na kongresu je izraženo nezadovoljstvo što je Hrvatska liječnička komora omalovažila ovaj susret time što su liječnicima sudionicima dali četiri boda za sudjelovanje, dok se u ostalom svijetu dodjeljuje između osam i petnaest bodova. Zato su potvrde o sudjelovanju na kongresu odlučili vratiti. Sudionici kongresa su u zaključnoj izjavi³¹ ukazali i na potrebu da PPO bude dio edukacije srednjoškolskog, zdravstvenog i farmaceutskog programa studija, te da to uđe u temeljni standard medicinskoga znanja.

Svoju poruku ovom susretu uputio je i Benedikt XVI., podsjećajući da je riječ ljubav ključ za shvaćanje enciklike, ali i ženidbenoga poziva. Isključiti prokreativnu komunikaciju značilo bi poricati prirodu supružničke ljubavi. Svojim pismom, on je očito htio podržati ovaj i slične susrete koji su se odvijali o ovoj godišnjici *Humanae vitae*.

Za kraj...

Činjenica da se četrdeset godina raspravlja o sadržaju enciklike govori o njezinoj važnosti i aktualnosti i danas. To je sasvim razumljivo, jer se ovim dokumentom pokušalo razjasniti jedno od temeljnih pitanja osobnoga i društvenoga života čovjeka. Toga je od početka bio svjestan i Pavao VI., smatrajući da enciklika ipak ne predstavlja cjelovito sagledavanje ove teme koja duboko zadire u moralna pitanja; za njega je ona više odgovor na pitanja, sumnje i tendencije vremena u kojemu su se one pojavile. Zato dalje izjavljuje da su teme enciklike “neizmjereno polje” na koje će se Crkva morati ponovo vraćati “obuhvatnijim planom”, sukladno novim spoznajama.³²

Osporavanja ili kritičke analize pojedinih dijelova enciklike, koje su ovdje dijelom prikazane, upućuju na težinu i složenost tema s kojima su se susretali teolozi i osobito neke biskupske konferencije svijeta. Što se tiče pojedinih novinara, vjerojatno bi se moglo reći da su oni svoje oštrice prema *HV* upućivali iz nekih drugih, neteoloških motiva. Ipak, sve je to na svoj način doprinosilo izoštavanju ovih pitanja oko kojih se u svojim intervencijama oglašavao osobito Ivan Pavao II.

Za kraj neka budu spomenute bar njegove snažno naglašene misli o veličini i dragocjenosti ljudskoga života i o “neusporedivoj vrijednosti svake ljudske osobe.” On je čvrsto uvjeren da je čovjek pozvan na puninu života koja “nadilazi dimenzije njegova zemaljskog postojanja”. Vrijednost

³¹ Tekst izjave je ovdje prikazan na kraju, a preuzet je iz www.ktabkbih.net, (kta/ika), od 9. 12. 2008.

³² Usp. dodatak na kraju enciklike: "Papa komentira sebe."

ljudskoga života sveta je stvarnost svakoga čovjeka, imao on ili ne, izgrađen odnos prema Bogu. U tom smislu, a i na tragovima *Humanae vitae*, papa Wojtyła traži da “svi zajedno moramo graditi novu kulturu života” nasuprot svim oblicima njegova omalovažavanja ili načina uništavanja.³³

*

ZAKLJUČNA IZJAVA

sudionika Međunarodnog kongresa o HV u Zadru

“Na otvaranju Kongresa s radošću smo i zahvalnošću slušali riječi poruke koju nam je uputio Sveti Otac Benedikt XVI. On nas je očinskom ljubavlju pozvao na dublje promišljanje o otajstvu i daru ljudskoga života kao i na osobno svjedočenje: ‘Prokreativna bračna ljubav, otvorena radanju djece u uzajamnom nesebičnom darivanju muža i žene, ne samo da nalikuje, nego i sudjeluje u stvaralačkoj Božjoj ljubavi, koja se konkretno priopćuje dozivajući u život ljudske osobe. Isključiti ovu komunikativnu dimenziju posredstvom djelovanja koje priječi prokreaciju značilo bi poricati intimnu prirodu supružničke ljubavi. Neka primjer i svjedočanstvo tolikih roditelja doista bogatih vjerom i pouzdanjem uvijek bude na ohrabrenje i utjehu onima koji svoju očinsku i majčinsku odgovornost žive s poteškoća ili nesigurnošću.’

Kongres je istaknuo: suvremenost enciklike *Humanae vitae* koja govori o naravnom zakonu i moralnom življenju spolnosti kao trajnim vrijednostima; proročku dimenziju enciklike jer su se ostvarila njezina predviđanja o danas sve vidljivijim posljedicama otklona od prirodnog i moralnog življenja spolnosti; cjelovitost i ljepotu ljudske ljubavi i spolnosti prema Božjem planu u smislu dobrobiti koju čovjek ostvaruje ako prihvaća i živi u skladu s tim planom; bogatstvo nauka Crkve, koji ne samo da ne proturječi znanosti već daje pozitivan doprinos istraživanjima koje humanističke i znanstvene discipline razvijaju u korist čovjeka i društva; glavno strujanje današnjeg društva, unatoč nametanjima alternativnih strujanja, u središte stavlja upravo obitelj utemeljenu na braku između žene i muškarca; potrebu novog feminizma koji potvrđuje savez žene i života uza sve potpunije očitovanje ‘ženskog genija’ u različitim područjima života, zauzimanju žena za život i svekoliku humanizaciju društva u istinskoj ravnopravnosti spolova; zanemarivanje duhovne dimenzije spolnosti dokida istinski smisao i cjelovitost ljudske ljubavi; metode prirodnog planiranja obitelji (PPO) su znanstveno i klinički utemeljene, imaju visoku pouzda-

³³ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae - Evandjelje života* (1995), KS, Dok. 103, Zagreb, 1997., br. 2.i

nost te donose brojne zdravstvene, psihološke, duhovne, ekonomske, ekološke i druge dobrobiti za pojedinca, bračni par, obitelj i društvo; premda je trenutno na putu prema izumiranju, još uvijek postoje tragovi nade za demografski oporavak hrvatskog društva uza značajno bolje zauzimanje odgovornih institucija, pojedinaca i skupina; nužnost međusobnog umrežavanja i povezivanja radi razvoja sustavnog i standardiziranog pristupa promicanja i proučavanja metoda PPO-a.

Organizatori Kongresa i više od 200 sudionika, potaknuti porukom enciklike *Humanae vitae*, od različitih institucija očekuju da u smislu njezine poruke istinski surađuju u ostvarivanju projekata usmjerenih na odgoj za vrednote, promociju braka, obitelji i zaštitu života te traže: 1. od odgojno-obrazovnih institucija da osiguraju provođenje programa cjelovitog odgoja mladih za velikodušno i razborito življenje spolnosti poštujući roditeljsko prioritarno pravo da odlučuju o odgoju svoje djece; 2. od crkvenih struktura da u skladu s postojećim dokumentima i odlukama PPO dobije primjereno mjesto u formaciji pastoralnih djelatnika, pastoralu mladih, obiteljskom pastoralu i pastoralu zdravstva te da omogući ostvarenje projekta sustavnog promicanja i podučavanja prirodnih metoda u redovitom pastoralu, a poglavito u župama i obiteljskim savjetovalištim; 3. od institucija stručnog srednjoškolskog, višeg i visokog obrazovanja da u redovite programe stručne formacije i trajne edukacije zdravstvenog osoblja i ljekarnika uključe sadržaje o PPO; 4. od zdravstvenih ustanova, da poštujući postojeće kodekse Hrvatske liječničke komore i Hrvatskog liječničkog zbora, PPO postave u temelj skrbi o prokreativnom zdravlju, osobito u slučaju problema u postizanju začeca; 5. od znanstvene zajednice da se svojom djelatnošću pridruže stvaranju baze znanja te vjerodostojnoj interpretaciji znanstvenih činjenica o plodnosti i PPO-u čineći ta znanja dostupnima široj javnosti; 6. od sredstava javnog priopćavanja da na primjeren, cjelovit i današnjem čovjeku razumljiv način prenose istinu o ljudskoj spolnosti i PPO-u.”